

**Gilles DELEUZE, *Ὁ Μπερξονισμός*: εισαγωγή-μετάφραση-επίμετρο,
Γιάννης ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, Ἀθήνα, Scripta, 2010, 240 σσ.**

«Τὸ *Εἶναι* εἶναι στήν πραγματικότητα μὲ τὸ μέρος τῆς διαφορᾶς, οὔτε ἓνα οὔτε πολλαπλό. Ἀλλὰ τί εἶναι ἡ ἀπόχρωση (*nuance*), ἡ διαφορὰ τοῦ πράγματος, τί εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ κομματιοῦ τῆς ζάχαρης;».

(Gilles DELEUZE, Bergson, 1859-1941)

Στὸ βιβλίο πὺν συνυπογράφει μὲ τὸν Félix Guattari, *Τί εἶναι φιλοσοφία;*, ὁ Gilles Deleuze ὁρίζει τὴ φιλοσοφία ὡς «δημιουργία ἐννοιῶν» (DELEUZE, 2004, σσ. 41-42, 51), ἐνῶ παράλληλα συγκρίνει τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν τέχνη τῆς προσωπογραφίας: «Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ τὸ κάνεις νὰ μοιάζει», δηλαδή νὰ ἐπαναλαμβάνεις αὐτὸ πὺν εἶπε ὁ φρενολόγος, ἀλλὰ νὰ παράγεις ὁμοιότητα προβάλλοντας ταυτόχρονα τὸ ἐπίπεδο ἐμφάνισής σου ἐκεῖνος ἐγκαθίδρυσε καὶ τίς νέες ἐννοίες πὺν δημιούργησε» (σ. 67). Τὴ βιβλικὴ αὐτὴ ἀρχὴ ἐφαρμοσε ὁ Γάλλος φιλόσοφος στὶς διεισδυτικὲς ἐρμηνείες του σὲ τόσο διαφοροποιημένες φιλοσοφικὲς θεωρίες καὶ συστήματα ὅπως ἐκεῖνες τοῦ Χιούμ καὶ τοῦ Κάντ, τοῦ Σπινόζα καὶ τοῦ Λάμπνιτς, τοῦ Νίτσε καὶ τοῦ Μπερξόν. Οἱ «σπουδές» τοῦ Μπερξόν σὲ αὐτὲς τίς μεγάλες φιλοσοφικὲς μορφές – ἡ ἐπιλογή τους δὲν εἶναι ὅπως οἷδε ποτε τυχαία ἀλλὰ πρωτίστως ἐνδεχομενικὴ (*contingente*) – δὲν εἶναι σὲ καμία περίπτωση ἐξωγενεῖς πρὸς τὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ ὑπὸ μιὰ δυνατὴ ἐννοία εἶναι ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία του. Στὸν *Μπερξονισμό* ἡ δημιουργικὴ ἐμπλοκὴ τοῦ φιλόσοφου μὲ τοὺς προκατόχους του, τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ντελέζ μὲ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, φτάνει σὲ μιὰ κορύφωση. Πρόκειται γιὰ ἓναν ἰσχυρισμὸ πὺν διατυπώνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ντελέζ, πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὴ συστηματικὴ πραγμάτευση τοῦ *Μπερξονισμοῦ*, σὲ ἓνα σύντομο, ἀλλὰ ἰδιαίτερος πυκνὸ σὲ νοήματα ἄρθρο του, τοῦ 1956 γιὰ τὴ σύλληψη τῆς διαφορᾶς στὸν Μπερξόν (DELEUZE, 2002/¹1956b).

***

Τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ δοκιμίου ἀφιερώνεται στὴ διερεύνηση τῆς μεθόδου τοῦ μπερξονισμοῦ, πὺν δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἐνόραση (*intuition*). Ἡ ἐνόραση διασφαλίζει τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν ἀκρίβεια τῆς «πειθαρχίας» (*discipline*) πὺν εἶναι ἡ φιλοσοφία καὶ συνιστᾷ κατεξοχήν ἓνα ἐνέργημα μὲ τρεῖς διαστάσεις: κατ' ἀρχάς τὴ θέση καὶ δημιουργία προβλημάτων, στὴ συνέχεια, τὴν ἀνακάλυψη ποιοτικῶν διαφορῶν, «διαφορῶν φύσεως», τέλος, τὴν πνευματικὴ ἐμπει-

κτικῆς¹· ἡ πολλαπλότητα τῆς διάρκειας, ἀντιθέτως, προσβλέπει στο «δυνητικό» πού δὲν εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ κατάφαση τῆς διαφορᾶς: «Οὐδέποτε θὰ συναντήσουμε τὸ συγκεκριμένο συνδυάζοντας τὴν ἀνεπάρκεια μιᾶς ἔννοιας μὲ τὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἀντίθετῆς τῆς ἔννοιας· δὲν συναντοῦμε τὸν ἐνικό (*singulier*) διορθώνοντας μιὰ γενικότητα μὲ μιὰ ἄλλη γενικότητα» (σ. 69).

Τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ *Μπερξονισμοῦ* πραγματεύεται τὸ σύνθετο θέμα τῆς μνήμης καὶ τῆς σχέσης τῆς μὲ τὴ διάρκεια. Ὁ Μπερξὸν διακρίνει ἀνάμεσα σὲ δύο εἶδη μνήμης, τὴ μνήμη-ἐνθύμηση καὶ τὴ μνήμη-συστολή. Ἡ μνήμη ἀνήκει στὴ «γραμμὴ τῆς ὑποκειμενικότητας»: ἡ διαφορὰ τῆς ἀντίληψης, πού εἶναι ἐνέργημα τοῦ παρόντος, ἀπὸ τὴ μνήμη, πού εἶναι ἐνέργημα τοῦ παρελθόντος, εἶναι διαφορὰ φύσεως καὶ ὄχι βαθμοῦ, ὅπως ὑποστηρίζεται εὐρέως ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες. Σὲ ἀντίθεση μὲ ὅ,τι ὑποστηρίζουν οἱ ἐπιστῆμες, ἀλλὰ καὶ ὁ κοινὸς νοῦς, δὲν ὑπάρχει χρονικὴ ἑτεροχρονία παρελθόντος καὶ παρόντος, καθὼς παρὼν καὶ παρελθόν, ἀντίληψη καὶ μνήμη εἶναι ταυτόχρονα. Ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτοῦ, ὁ Μπερξὸν εἶναι κατηγορηματικὸς ὅταν ἰσχυρίζεται, καὶ πάλι σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐπικρατοῦσα ἀντίληψη, ὅτι πηγαίνουμε ἀπὸ τὴν ἐνθύμηση στὴν ἀντίληψη, ὄχι τὸ ἀντίστροφο. Στὸν Μπερξόν, ἡ μνήμη δὲν εἶναι ψυχολογικῆς ἀλλὰ ὄντολογικῆς ὑφῆς καὶ εἶναι αὕτὴ ἡ ὄντολογικὴ μνήμη πού καθιστᾷ δυνατὸ τὸ «ἄλμα στὴν ὄντολογία»: «Ἡ ἐπίκληση στὴ μνήμη εἶναι αὕτὴ ἡ ἐκτίναξη διὰ τῆς ὁποίας ἐγκαθίσταμαι στὸ δυνητικό, στὸ παρελθόν, σὲ μιὰ ὀρισμένη περιοχὴ τοῦ παρελθόντος, στὸ τάδε ἢ τὸ δεῖνα ἐπιπεδὸ συστολῆς. Πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐπίκληση αὕτὴ ἐκφράζει τὴν καθ' αὐτὸ ὄντολογικὴ θέσταξη τοῦ ἀνθρώπου ἢ μᾶλλον τῆς μνήμης» (σ. 93, πβ. σ. 111).

Τὸ ἐπόμενο, τέταρτο κεφάλαιο τοῦ δοκιμίου εἶναι κεντρικὸ γιὰ τὴν ὅλη πραγματεύση, καθὼς πραγματεύεται τὸ πρόβλημα τοῦ μονισμοῦ στὸν Μπερξόν: πρόκειται γιὰ μία ἢ γιὰ πολλές διάρκειες σὲ αὐτόν; Εἶδαμε μέχρι τώρα τὴν ἔμφραση πού δόθηκε ἀπὸ τὸν Ντελέζ στὶς διαφορὰς φύσεως. Ἀπὸ αὐτὲς προκύπτουν καὶ οἱ διττῆς κατεύθυνσης κινήσεις ἐνεργοποίησης τῆς μνήμης (διαίρεση-σύσφιξη, συστολή-περιοστροφή, κῶνος-πυραμίδα). Εἶναι αὐτὲς ἐνδείξεις ἐνὸς ιδιόρρυθμου πλουραλισμοῦ στὸν Μπερξόν; Πῶς μπορεῖ μιὰ ὄντολογικὴ θεωρία πού ἐστιάζει στὶς διαφορὰς, ὅπως ἡ μπερξονικὴ, νὰ εἶναι ταυτοχρόνως μονιστική; Ὁ Ντελέζ κάνει λόγο γιὰ τὸν «μονισμό τοῦ Χρόνου» στὸν Μπερξόν (σ. 117, 120-121) καὶ ἐπεξεργάζεται τὴ θέση του αὕτὴ ἀναδεικνύοντας τὴν περίπλοκη σχέση τοῦ «δυνητικοῦ» μὲ τὸν Χρόνο: «Τὸ εἶναι ἢ ὁ Χρόνος εἶναι πολλαπλότητα, ἀλλὰ ἀκριβῶς δὲν εἶναι “πολλαπλός”· εἶναι ἓνας, σύμφωνα μὲ τὸν ἰδιαίτερο τύπο πολλαπλότητάς του» (σ. 125, ἔμφραση τοῦ συγγραφέα). Ἔτσι, ἀφοῦ ἔχει

1. Στὸ *Διαφορὰ καὶ ἐπανάληψη*, ὁ Ντελέζ ἐπισημαίνει μὲ ἀφορμὴ τὴν πραγματεύση τῆς ἐγγεληνῆς διαλεκτικῆς: «Δὲν εἶναι ἡ διαφορὰ πού προϋποθέτει τὴν ἀντίθεση, ἀλλὰ ἡ ἀντίθεση πού προϋποθέτει τὴ διαφορὰ· καὶ μακριὰν τοῦ νὰ τὴν ἄρει, δηλαδή νὰ τὴν ὀδηγήσει ἔως ἓνα θεμέλιο, ἡ ἀντίθεση προδίδει καὶ παραμορφώνει τὴ διαφορὰ» (DELEUZE, 1993/¹1968, σ. 73).

μέ τον Μπερξόν είναι ή ρητή απόσταση και των δύο τόσο από τον καντιανό κριτικισμό όσο και από τη φαινομενολογία (DELEUZE, 2009, σσ. 79-83). "Ένα δεύτερο στοιχείο έχει να κάνει με την αντιδιαλεκτική τάση της σκέψης τους. 'Ο Ντελέζ μαθήτευε στον πολύ ισχυρό ακαδημαϊκά Ζ. Ίππολίτ, στον οποίο άλλωστε αφιέρωσε το *Εμπειρισμός και υποκειμενικότητα*, αλλά ή μεταξύ τους σχέση δεν μαρτυρεί μιά φιλοσοφική συγγένεια αλλά μιά διαρκώς μεγαλύτερη απόσταση (GUTTING, 2011, σσ. 38-43). "Ένα τελευταίο στοιχείο έχει να κάνει με την κοσμική και αντι-θρησκευτική τάση της φιλοσοφίας του Μεσοπολέμου και των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών σε αντίθεση με την πανθειστική και μυστικιστική τάση της μπερξονικής ένορασιοκρατίας (ΜΠΕΡΞΟΝ, 2005, σσ. 371-378, ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, 2005, σσ. 371-278).

"Ένα δεύτερο, ιδιαίτερο γνώρισμα της ντελεζιανής ανάλυσης έχει να κάνει με τον τρόπο που αυτός συμπλέκει τον Μπερξόν με άλλες στιγμές από την ιστορία της φιλοσοφίας. Τον μπερξονικό μονισμό συγκρίνει ο Ντελέζ με τη θεωρία περί μονοσημαντότητας (*univocité*) του Είναι στον Σπινόζα (DELEUZE, 2002, σσ. 54, 173, 224, 411). Στη σπινοζική διάκριση ανάμεσα σε *natura naturans* και *natura naturata* (σ. 55, πβ. DELEUZE, 1993, σσ. 160-161) και αντίστοιχως ανάμεσα σε «έξηγηση/έκπλοκή» (*explicatio*) και «περίκλειση/έμπλοκή» (*implicatio*), ως τις δύο όψεις της «έκφρασης» (*expression*) (DELEUZE, 2002, σ. 17, πβ. DELEUZE, 1993, σσ. 102-103), ο Ντελέζ παραβάλλει τη διάκριση διαφορών φύσεως και διαφορών βαθμού ή τη διάκριση μεταξύ διάρκειας, μνήμης, πνεύματος αφ' ενός και χώρου, ύλης αφ' ετέρου (DELEUZE, 2011, σ. 133). Στον Μπερξόν έχουμε έναν ιδιότυπο «μονισμό της διαφοράς». «Δεν υπάρχει πιά κανένας όντισμός ανάμεσα στη φύση και τους βαθμούς. Όλοι οι βαθμοί συνυπάρχουν μέσα σε μιά και την αυτή φύση, ή οποία εκφράζεται από τη μιά πλευρά στίς διαφορές φύσεως και από την άλλη στίς διαφορές βαθμού. Τέτοιου είδους είναι ή στιγμή του μονισμού· όλοι οί βαθμοί συνυπάρχουν σε έναν μόνο Χρόνο, που είναι ή φύση αυτή καθ' έαυτήν» (σ. 134).

"Άλλος παραλληλισμός που προβάλλει με σαφήνεια στον όρίζοντα των ντελεζικών έρμηνειών της ιστορίας της φιλοσοφίας είναι αυτός του Μπερξόν με τον Νίτσε. Είναι κατ' αρχάς ο αντιδιαλεκτικός προσανατολισμός του Μπερξόν, ή πολεμική του ενάντια στην άφηρημένη σκέψη, όσο κι αν αυτή δεν κάνει τίποτε άλλο από το να αναπαράγει μιά φυσική τάση της ανθρώπινης διάνοιας, που τον κάνει να προσεγγίζει τη νιτσεϊκή φιλοσοφία της ζωής (σσ. 68-74, πβ. DELEUZE, 1993/1968, σσ. 75-81, DELEUZE, 2002, σσ. 227-228, 277-278). "Αλλά όχι μόνο στο πλαίσιο της μεθόδου αλλά και σε εκείνο της όντολογικής ανάλυσης, υπάρχουν σαφείς αναλογίες μεταξύ μπερξονικού «δυνητικού» και νιτσεϊκής «δύναμης»: «ή διάρκεια διαιρείται και μάλιστα διαιρείται άκατάπαντα· γι' αυτό είναι μιά *πολλαπλότητα*. Δεν διαιρείται όμως χωρίς να αλλάξει φύση· διαιρούμενη, αλλάζει φύση· γι' αυτό είναι μιά μη άριθμητική *πολλαπλότητα*, όπου μπορεί κανείς, σε κάθε στάδιο της διαίρεσης, να μιλά για «*αδιαίρετα*»... Με άλλα λόγια, το υποκειμενικό ή ή διάρκεια είναι το *δυνητικό*» (σ. 66, έμφαση του συγγραφέα). Και αντίστοιχα για τη «δύναμη»: «...ή βούληση για δύναμη είναι το έν, όμως το έν που επιβεβαιώνεται από το *πολλαπλό*. *Η ένότητά της είναι αυτή του *πολλαπλού* και δηλώνει *μόνον* το *πολλαπλό**. 'Ο μονισμός της βούλησης για δύναμη είναι *αδιαχώριστος* από μιά *πλουραλιστική τυπολογία*» (DELEUZE, 2002b, σ. 126, έμφαση του συγγραφέα). "Όπως στην περίφημη σπουδή του στον Νίτσε, έτσι και στην πε-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ GILLES DELEUZE

- DELEUZE, G. (2002/¹1956a), Bergson, 1859-1941 (1956a), στο: *L'île déserte et autres textes. Textes et entretiens 1953-1974*, έπιμ. D. LAPOUJADE, Paris, Les Éditions de Minuit, σσ. 28-42.
- (2002/¹1956b), La conception de la différence chez Bergson (1956b), στο: *L'île déserte et autres textes. Textes et entretiens 1953-1974*, Paris, Les Éditions de Minuit, σσ. 43-72.
- (1993/¹1968), *Différence et répétition*, Paris, Presses Universitaires de France.
- (1993), *Σπινόζα. Πρακτική φιλοσοφία*, μτφρ. Κ. Καψαμπέλη, έπιμ. Γ. ΒΩΚΟΣ – Π. ΠΟΥΛΟΣ, Αθήνα, Νήσος.
- (1995), *Έμπειρισμός και ύποκειμενικότητα. Δοκίμιο για την ανθρώπινη φύση κατά τον Χιούμ*, μτφρ.-προλ.-σχόλια: Π. ΠΟΥΛΟΣ, Αθήνα, Όλκος/Μικρή Άρκτος.
- (2002), *Ό Σπινόζα και τó πρόβλημα της έκφρασης*, μτφρ. Φ. Σιάτιστας, έπισημονική έπιμέλεια: Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Αθήνα, Κριτική.
- (2002 b), *Ό Νίτσε και ή φιλοσοφία*, μτφρ. Γ. Σπανός, έπιμ. Φ. ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ – Α. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, Αθήνα, Πλέθρον.
- DELEUZE, G. – GUATTARI, F. (2004), *Τι είναι φιλοσοφία;*, μτφρ. Σ. Μανδηλαρά, έπιμ. Η. ΜΠΟΥΡΛΑΚΗΣ, Αθήνα, Καλέντης.
- DELEUZE, G. (2009), *Κινηματογράφος I. Η εικόνα-κίνηση*, μτφρ. Μ. Μάτσας, έπιμ. Κ. ΚΑΨΑΜΠΕΛΗ, έπιμετρο Γ. Πρελορέντζος, Αθήνα, Νήσος.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ALLIEZ, E. (1998), Sur le bergsonisme de Deleuze, στο: *Gilles Deleuze. Une vie philosophique*, E. ALLIEZ (έπιμ.), Rencontres internationales, Rio de Janeiro –Sao Paolo 10-14 juin 1996, σσ. 243-264.
- DESCOMBES, V. (1984), *Τò ίδιο και τò άλλο. 45 χρόνια γαλλικής φιλοσοφίας (1933-1978)*, μτφρ. Α. Κασίμη, Αθήνα, Praxis.
- GUTTING, G. (2001), *French Philosophy in the Twentieth Century*, Cambridge/New York, Cambridge University Press.
- (2011), *Thinking the Impossible. French Philosophy since 1960*, Oxford-New York, Oxford University Press.
- MADLRRIEUX, S. (2011), Lire James, relire Bergson, στο: *Lire Bergson*, F. WORMS / C. RIQUIER (έπιμ.), Paris, Presses Universitaires de France, σσ. 101-120.
- ΜΠΕΡΞΟΝ, Ε. (2005), *Η δημιουργική εξέλιξη*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης – Γ. Πρελορέντζος, έπιμέλεια-έπιμετρο: Γ. ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ, Αθήνα, Πόλις.
- MAY, T. (1997), *Reconsidering Difference. Nancy, Derrida, Levinas, and Deleuze*, University Park, PA, The Pennsylvania State University Press.

